

Puskely Mária

Árpádházi

Szent

Erzsébet

OMC Kiadó, Bécs, 1985

**Ez a füzet 1985-ben,
Szent Erzsébet szenttéavatásának 750. évfordulójára
jelent meg.**

**Lékai László bíboros, esztergomi érsek
ez év Pünkösdjén áldotta meg Sárospatakon
az általa emelt Szent Erzsébet szoborcsoportot.**

A szöveg az 1981-ben megjelent füzet utánnymása.

Címlapképek: Szent Erzsébet és a szegények.
(Lizenmayer Károly alkotása, Nemzeti Galéria)
Szent Erzsébet freskótöredék a XV. századból
(Szombathely, volt ferences templom)

Foto: Mudrák Attila

*Második kiadás, OMC Kiadó, Bécs, 1985. Verlags Nr. 905.
Egyházi jóváhagyással
Copyright: 1981. Puskely Mária, Roma
Leopold Wetzl, Buch- und Offsetdruck, Deutsch Wagram*

Megrendelhető: Szent István Társulat, Budapest V. Kossuth L. u. 1.
és OMC Verlag, A-1090 Wien, Boltzmanngasse 14.

PUSKELY MÁRIA

Árpádházi Szent Erzsébet

Szent Erzsébetből hős szeretet árad,
Margit imái vezekelve szállnak.
Minket hiába, Uram, ne sirasson
Aldott Boldogasszony.

OMC Kiadó, Bécs, 1985

Minden kornak megvannak a maga csillagai: régen, a keresztény középkorban a szentek voltak a vezérlő csillagok. Napjainkban inkább « filmcsillagok », sportbajnokok lelkesítik az ifjúság jórészét; bár vannak olyanok is, akik újra felfedezték Jézus Krisztust, a « szupersztárt ». Az eszmények és értékek csillaghullásának korát éljük. Mondhatnak-e még nekünk valamit a középkori szentek, így például Árpádházi Szent Erzsébet?

A világegyház ebben az évben ünnepli az Árpád-ház Magyarországról német földre került leánya halálának 750. évfordulóját. Régi feljegyzések szerint Klingsor, a legendás erdélyi mesterdalnok a XIII. század elején megjósolta: « Látom, hogy Magyarországon egy olyan ragyogó csillag támad, amelynek fénye elhat egészen Marburgig, Marburgtól pedig besugározza az egész világot. » Ha rövid életét tekintjük, — huszonnégy évet élt —, úgy jelenik meg előttünk mint ellobbanó üstökösláng, valójában azonban bevilágítja a századokat. Mert az Isten- és az emberszeretet hőse volt, és a szeretet fénye örök. Kevéssel halála után egyik első méltatója, Heisterbachi Caesarius ciszterci szerzetes így kezdte Erzsébet életrajzát: « A tiszteletreméltó és Istennek oly drága Erzsébet, előkelő család szülötte, úgy ragyogott föl e világ sűrű ködhomályában, mint a hajnalcsillag. »

Erzsébet csak négy évet töltött Magyarországon, élete két évtizedét Thüringiában, német földön élte le. Egyesítve magában e két nép legjobb tulajdonságait, európai távlatokban gondolkodó szentté, az evangéliumi egyetemes szeretet megtestesítőjévé vált. Nem véletlen, hogy az említett két országon túl Európa-szerte ismerik és szeretik, különösképpen francia, olasz és belga földön.

Árpádházi Szent Erzsébetet többek között olyan nagy művészek festették meg, mint Fra Angelico, Jan van Eyck, Hans Holbein, Mantegna, Raffaello, Simone Martini, Andrea del Sarto és Murillo. Számos magyarországi képtár, múzeum, templom őrzi képét vagy szobrát; életének jeleneteit pedig a « szegények bibliája » mintájára megörökítették kórházakban, ferences kolostorokban és templomokban Marburgtól Asszisiig, Königsfeldentől Salamancáig, Lübecktől Bártfáig és Kassáig.

Szentek családjából származott a magyar föld e ragyogó alakja. A sort Szent István nyitotta meg, feleségével Boldog Gizellával, folytatta Szent László és leánya, Szent Piroska, valamint Skóciai Szent Margit. De szentek növekedtek közelében is: férjét, IV. Lajos thüringiai örgrófot a helyi egyház mindmáig « szentként » emlegeti, leányát pedig, a premontrei Gertrudot a boldogok sorában tiszteljük. Közvetlen rokonai körül is emlétsünk meg néhányat: unokahugai voltak Boldog Kinga, Boldog Jolánta, Szent Margit és Csehországi Boldog Ágnes, távolabbi unokahugai pedig Portugáliai Szent Erzsébet és Árpádházi Boldog Erzsébet domonkos apáca. Ez utóbbinak tössi legendájában megható lapokat olvashatunk a « szent magynéniről ».

Családja azonban távolról sem csak szentekből állt. Erzsébet alapvetően magyar egyéniségét a legeltérőbb nemzeti beütések színezték. Apai nagyapja a bizánci neveltetésű III. Béla volt, az Árpád-ház Szent István és Szent László után legnagyobb uralkodója. Bizáncból hozta magá-

val az antiochiai származású Chatillon Anna Ágnes hercegnőt: házasságukból utolsó gyermekként született Erzsébet édesapja, a későbbi II. András.

A történelem tanúsága szerint András nem tartozott a kemény jellemű egyéniségek közé. Nyugtalan természete nem egyszer könnyelmű politikai kalandokba sodorta — alig tudunk sikeres politikai sakkhúzásáról vagy sikeres hadi vállalkozásáról; fényűző életmódja erejét felülmúló költségekre készítette, — adósságaiból haláláig nem tudott kikeveredni; állhatatlansága és ingatlansága pedig nemegyszer szőszegésbe vitte. Inkább a körülmények és erős egyéniségek sodorták, mintsem akarata. Pontosabban: meráni Gertrud, nagyravágyó felesége, Erzsébet tragikus sorsú édesanyja tüzelte és kergette többször is becstelen politikai kalandokba. Gertrud valóban céltudatosan arra tört, hogy minden akadályt elhárítva az útból, magyar királyné legyen. Célját el is érte: 1205. május 29-én megtörtént a koronázás. A meráni származású királyné azonban lenézte magyar alattvalóit, gátlástalan bőkezűséggel osztogatta az ország javait arra érdemtelen rokonainak. Elvakultságáért életével fizetett: a magyar főurak 1213-ban meggyilkolták.

Kik voltak Erzsébet anyai ági rokonai? Honnan volt tragikus sorsú anyjában ez a féktelen nagyravágyás és elvakult gőg? — Gertrud apja, IV. Berthold, Andechs grófja kora egyik leg-hatalmasabb fejedelmei közé tartozott. Uralmát kiterjesztette Bajorország, Isztria, Meránia, Horvátország és Dalmácia vidékére is. Hőstetteiről korabeli énekek adnak hírt. Groitzschi Ágnessel kötött házasságából nyolc gyermek született: kalandorok és szentek vegyesen. Berthold két leányát, Ágnest és Gertrudot királynévá tette; Hedvig a sziléziai Henrik herceg felesége lett; már 1267-ben szentté avatták. Mechtild (más források szerint Matilde) a kitzingeni bencés kolostor apátnője volt haláláig. Erzsébet nagybátyjai különösen kalandos életpályát futottak be: Ottó római király lett, Berthold és Eckbert pedig egyházi pályára léptek. Mindhármuknak része volt Sváb Fülöp meggyilkolásában. Mivel Berthold és Eckbert lába alatt forróvá vált a talaj, jobbnak látták, ha egy időre elhagyják a tett színhelyét. Mindketten nővérüknél, Gertrud királynénál kerestek menedéket. Viselt dolgai miatt az időközben kalocsai érsekké megtett Bertholdnak innen is menekülnie kellett. II. András III. Ince pápához intézett levelében így jellemezte kalandor sógorát:

Atyaságtoknak is feltétlenül tudomására akarjuk hozni, hogy a kalocsai érsek, akiben úgy megbízunk, s akit mindenek felett olyan buzgón szerettünk és pártfogoltunk, hogy emiatt országunk nagyjai és kicsinyei szinte meggyülöltek minket, (...) a vagyont, amit jóemlékezetű feleségünk fiaink és leányaink számára összegyűjtött, becslés szerint hétezer márkát, tudtunk nélkül magához vette és elvitte.

Árpád-kori és Anjou-kori levelek, Gondolat, 1960. 128.

Berthold később még visszatért magyar földre, de távolról sem lelkipásztori buzgóságtól vezetve... Eckbert Bamberg püspöke lett. Világi főúr maradt a püspöki székhelyen is, a krónikák a *bellicosus*, háborúskodó jelzővel emlegetik. Erzsébet életében fontos szerepet játszik majd, akár csak Mechtild, a már említett kitzingeni apátnő.

Katona József Bánk bán c. tragédiájából is jól ismerjük a « gyülevész » merániakat. Amikor a pártütők merényletet terveznek a mindenható Gertrud ellen, Petur bán így jellemzi a királynét és nagyravágyó családját:

Petur: Midőn Pozsonyvárbán Erzsébetet
általvév Lajos thüringiai herceg
számára a követség — ó mikép
állt ottan ő! Egész ország csupán
nyelvén lebegni láttatott: « *Köszöntöm
uratokat (így szólt), mondjátok neki,
hogy ezen csekélységgel elégedne meg:
ha Isten éltet, még idővel a leg-
több drágaságokkal fogom tetézni.* » —
S kirakta a szörnyű sok kincseket,
amelyeken Thüringia elvakult.
Hogy álla ottan Endre, hátul egy
szegletben — Endre, a magyar király! —
Pirúlva morgott a magyar, s te Bánk
a köntösét rántád, hogy előbbre menjen. —
Sírt bennem a lélek, hogy a pazarlást
szemléltem, és minden magyar szeme
könyekbe lábbadt. — Honnan volt az a kincs?
Bánk, nem felelsz? — Tulajdonunkat el-
vevé, od'adta a hazájabéli
cinkossinak, s kihúzta a szegény
magyarnak a kezéből a kenyért, s azt
megette a meráni fegyveres.
Lerontatá atyáink várait,
s meráni fegyverest rakott oda;
elszedte hivataljainkat, és
a pusztá *bánk*-névvel cifráza fel.
Eckbert, az öccse, alig törölte le
Füülöp királynak a vérét kezéről,
s itt a scepúsi földet elnyeré.
Berchtold az üstökét sem tudja még
befonni, s már érsek, bán, vajda, s Bács-
Brodrog megyékben főispán leve.

Bánk bán, II. Szakasz

« A gyöngé Endre csak árnyék ily nő mellett. Midőn leányukat, a négyéves Erzsébetet (Szt. Erzsébet) Pozsonyvárbán Lajos thüringi herceg (Landgraf) számára átvette a követség: Endre, a király, mint jelentéktelen személy állá Gertrud mögött, úgy hogy Bánknak kelle köntösét megrántania, s figyelmeztetni, hogy lépjen elébb. A királyné volt minden, mindenben: 'egész ország az ő nyelvén látszott lebegni'. » (Arany János)

II. András és meráni Gertrud leányában tehát szentek és kalandorok vére folyt. Erzsébet temperamentumában érdekes módon jelentkeznek ezek a sajátos genetikai adottságok. Ő is dinamikus, vállalkozó szellemű egyéniség, hajlik a szertelenségre, túlzásokra. Rendkívül nagyvonalú, természetes könnyedséggel lép át társadalmi korlátokat és kötöttségeket. Megvan benne a tékozlásra való hajlam, valamint a hőstettekre képes zseniális szív. Kezdetben nehezen érti a kicsinyeskedőket és botránkozókat. Keményen meg kell harcolnia azért, hogy felejteti tudjon és szívből megbocsátani. Altruista típus, aki mindig másokért él: férjéért, gyermekeiért, aztán egyre táguló körben családjáért, a szegényekért, betegekért, testi-lelki szenvedőkért. Természetévé válik az áldozat. Ez lesz öröme, az örömszerzés pedig legfőbb célja.

Szenvedélyes természet, jókedvében és fájdalomában féktelenségre hajlamos. Rendkívüli energia feszül benne; ez hajtja a fiatal leányt hosszú lovas száguldozásokra, később a szenvedő Krisztusért vállalt kemény vezeklésekre. Szeretni is csak szenvedélyesen tud. Övéinek való odaadottságában végtelenül boldog fiatal asszony és édesanya. Férjének mindvégig mámorosan szerelmes hitvese, gyermekeinek pedig meleg szívű, ugyanakkor érdekeikért harcolni tudó bölcs édesanyja.

De ne vágjunk elébe a történetnek. Ismerkedjünk meg közelebbről az egyetemes szeretet e zseniális Szentjének életútjával. « Isten házikója » — ez lenne, egy bizonyos népi etimológia szerint, az Erzsébet név jelentése. Pillantsunk be ebbe a « házikóba ». hogy megcsodálhassuk azt a Krisztus-arcot, amelyet a Szentlélek alakított ki Erzsébet lelkében. Úgy tekintünk a 750 év távolából most elének lépő Árpádházi Szent Erzsébetre, mint Isten felénk forduló szeretének tündöklő csodájára.

1. A kisleány

II. András és meráni Gertrud öt gyermeke sorában Erzsébet a középső helyet foglalta el. Mege-
lőzte őt Mária és IV. Béla. Utána következett Kálmán, majd András.

Pozsonyban vagy Sárospatakon látta meg a napvilágot 1207-ben (a hónapot nem ismerjük). Budán keresztelték meg nagy ünnepélyességgel. A szertartást valószínűleg Berthold nagybátyja, akkor már kalocsai érsek, végezte. Élete első négy évéről mit is jegyezhetek volna fel a krónikák? Inkább csak a legendás elemeket ismerjük.

« Mikoron esze kezdött növekedni, oly nagy malasztot ada neki az Úr Isten, hogy mindenek csodálkoznak vala rajta. Mert láttyák vala, miképpen gyorsan fut, siet az szent egyházhoz, melly ájtatosan hall misét, melly nagy gondot visel az szegényekről » (*Erdy kódex*, 1524).

A kor szokása szerint szülei igen korán döntöttek sorsáról. 1211-ben megjelent a királyi udvarban I. Hermann thüringiai örgróf leánykérő küldöttsége, Walther von Vargila lovag vezetésével. Az örgróf Hermann fia számára kérte meg Erzsébet királykisasszony kezét.

A tervek politikai háttere nem egészen világos. Valószínű azonban, hogy I. Hermann egy előkelő házassággal akarta helyrebillenteni zilált anyagi egyensúlyát és megerősíteni állásait Brunswick Ortó és Sváb Fülöp versengő királyok között. Szüksége volt egy királyi hozományra és a « napkeleti » király, II. András erkölcsi támogatására. Talán Gertrud bátyja, Eckbert is támogatta a tervet. Az is feltehető, hogy Ottokár cseh király szerette volna szorosra fűzni a három szomszédos ország szövetségét. Hogy II. Andrásnak jelentett-e valamit a thüringiai szövetséges, nem tudjuk. Minden esetre, a Magyarország felé mindig hódító szándékkal tekintő német fejedelmek egyikének barátsága némi biztonságot is jelenthetett. — De ennél többet nem igen mondhatunk.

Kik voltak Erzsébet kérői? Milyen család készült őt befogadni?

A thüringiai örgrófi dinasztiát Szakállas Lajos alapította meg a XI. század elején. Az örgrófság majd egy évszázados belső harc után kezdett fölvirágozni. I. Hermann örgróf († 1217) nagy udvart tartott, szerette a költőket, pártolta a minnesängereket. Egy XIII. századi hagyomány szerint egy időben a wartburgi udvarban tartózkodott a híres dalnok, Walther von der Vogelweide, és az éppen a Parsifalon dolgozó Wolfram von Eschenbach.

A mindig hangos, vendégszóra udvarban az örgróf felesége, Wittelsbach Zsófia († 1238) képviselte a vallásos hit szellemét, ugyanakkor következetes akarattal alakította fiai jövőjét. Az örgróf inkább a fegyvert forgatta, a béke időszakában pedig irodalommal, zenével foglalta le magát; az egyházzal, vallással mindig hadilábon állt.

Gyermekek így következtek egymás után: Hermann († 1216), Lajos (1220-1227), Henrik Raspe († 1248), Konrád († 1241) és Ágnes. Zsófia asszony meg volt győződve arról, hogy a magyar király leányával kötött házasság mindenképpen megszilárdítja Thüringia európai tekintélyét.

A von Vargila lovag által vezetett küldöttséget a királyi pár Pozsonyban fogadta. Több napos ünnepséget, lovagi tornákat rendeztek számukra; ezek során pedig kikérdezték őket az őgrófról, családjáról, anyagi helyzetéről... A kis Erzsébet mit sem tudott az életét eldöntő beszélgetésekről. Megcsodálta a különleges ruhába öltözött lovagokat, akiknek beszédéből nem értett egy árva szót sem. Legszívesebben anyja vagy apja kezét fogta, amikor éppen őt is behívták, aztán az ő biztonságot sugárzó közelségükből méregette a rá-rámosolygó különös idegeneket.

Végül is létrejött a megegyezés, megkezdődtek az úti előkészületek. Gertrud királyné királyi bőkezűséggel állította össze a kis Erzsébet útipoggyászát, férje és a kincstárnok pedig az alig ötéves menyasszony nászajándékát. Szolgák hada készítette, csomagolta az arany és ezüst serlegeket, kelyheket, diadémokat, fejdíszeket, koronákat, gyűrűket, nyakékeket, násfákat, a hímzett, aransujtásos, gyöngyökkel kivarrt selyem- és brokátruhákat, a legfinomabb bőrből szabott kis cipellőket, prémeket, szőnyeget, asztalneműt, — Erzsébet színezüstből készült kis fürdőkádját. A királyi pár mindehhez 1000 aranyat is mellékel az ígérettel, hogy a hozomány többi részét később utánuk küldik. Lajos életírója megjegyezte (*Vita Ludovici*), hogy Thüringiában még soha nem láttak ennyi kincset egy rakáson! Erzsébetet természetesen játszótársak, udvarhölgyek, dajkák, szolgálók, nemes lovagok egész hada kísérte.

A búcsúzás fájó volt. Erzsébet nem sokat értett az egész készülődésből. Csak akkor sírt fel, amikor anyja a szokottnál erősebben magához szorította és átadta von Vargila loagnak. Jó kezekbe helyezte, a lovag élete végéig hűséges szolgája és barátja maradt a magyar király leányának.

Hermann őgróf és Zsófia Eisenachban fogadták a királyi gyermeket. Velük tartott az éppen kamaszkorba lépő Hermann, a völegény is. A két gyermek idegenkedve nézett egymásra. Erzsébet túl kicsi ahhoz, hogy vadászni mehessen vele, — gondolta Hermann. Vajon szeret-e ez a nagy fiú virágot szedni és pörgettyűt forgatni? — kérdezte magában Erzsébet. A riadt szemű kislányt Zsófia vette ölébe és anyás mozdulatokkal elringatta. Másnap indultak tovább Wartburgba.

Itt hamarosan megtartották az ünnepélyes eljegyzést, aztán a jövődő menyegző előrejelzésekképp a két gyermeket közös ágyba fektették. Hermannt hamarosan elnyomta az álom, Erzsébet azonban sokáig nyitott szemmel meredt a baldachin aranyos mintáira. Anyjára gondolt és a pozsonyi játszópajtásokra. Aztán csendesen ő is álomba szenderült...

Az őgróf gyermekei és Erzsébet életét a játék és a tanulás töltötte ki. Az irodalomkedvelő Hermanñ őgróf méltó nevelést akart biztosítani az élénk szellemű magyar királyleánynak. Erzsébet így bizonyára megtanult nemcsak írni, olvasni, hanem megismerkedett a kor lírájával, az Európa sorsát irányító királyi, fejedelmi családok történetével, bepillantást nyert a művészetbe, talán a latin nyelv elemeit is elsajátította. Vallásos neveléséről a magyar és német udvari papok, valamint a gyermekei nevelésére felügyelő Zsófia gondoskodott.

A feljegyzések szerint Erzsébet játékos gyermek volt. Hamar megtanult és igen szeretett lovagolni, szívesen részt vett mindenféle akkoriban szokásos társasjátékban. Kecesen táncolt, kedves, meleg hangon énekelt. De értelme nyíladozásától kezdve szeretett imádkozni is, hosszabb-rövidebb ideig a templomban tartózkodni. Szerette játszótársait is bevezetni a homályos várkápolnába. Ilyenkor aztán kisfiúk, kislányok versenyt fújták az Ave Máriát... A vár körül mindig megjelenő koldusok szíves barátra találtak a magyar kislányban. Zsófia is jó néven vette, hogy Erzsébet nagylelkűen adakozott, de szigorúan megróttta «illetlen» rohangálásai, szertelen jókedve, hangos kacagása miatt. Hiszen Erzsébet a tartományi őgróf hitvese lesz, meg kell tanulnia az önfegyelmet, el kell sajátítania az udvari etikett kivételt nem ismerő előírásait.

1213-ban iszonyú csapás érte a kislányt. Zsófia ugyan csak annyit közölt vele, hogy édesanyja meghalt, de a hét éves Erzsébet álmában véresen összekaszabolt anyját látta, aki könyörögve kérte közbenjáró imáját, hogy megszabaduljon embertelen kínjaitól. Erzsébet zokogva, jajongva imádkozott anyjáért... Egy újabb álom vigasztalta meg, amelyben szenvedésétől megszabadult anyja megköszönte imáit. Erzsébet csak jóval később tudta meg, mi történt 1213. szeptember 28-án a pilisi erdőben... Akkor már a gyilkosokért imádkozott összetört szívvel. De már most is megsokszorozta apró áldozatait, hosszabban imádkozott, szívesebben időzött a Megfeszített előtt. Ami még feltűnőbb volt: egyszerű ruhába akart öltözködni, jobban kereste a szegények társaságát. Nem mindenki értette ezt a leendő fejedelemnőhöz nem illő magatartást. A betegeskedő Hermann nem sokat törődött menyasszonyával. Erzsébetnek legjobb pajtása és lovagja a fiatalabb fiú, Lajos lett.

Anyja tragikus halála után három évre, 1216-ban Erzsébet elvesztette vőlegényét, a 19. évébe lépő Hermannt is. A kilenc éves magyar leány jövője hirtelen bizonytalanná vált. Erzsébetet Hermann számára kérték meg; most mit csináljanak vele? Hazaküldjék? De akkor vissza kellene származtatni a hozományt, amelyből már nem sok maradt. Itt maradjon? De minek? Kolostorba küldjék? De akkor hogyan számolnak el vele a magyar királynak?

A családi tanácsot ekkor már Zsófia vezette. Hermann őrgrof ugyanis már nem volt beszámítható állapotban. A minnesängerek barátja, aki annyit harcolt az egyház ellen, aki háborút viselt a mainzi érsek ellen, kiközösítve, szellemileg teljesen elborultan, 1217-ben meghalt. Erzsébet önzetlen jóakaróját vesztette el « apósában ». Jövője ezzel teljesen bizonytalanná vált.

Nehéz korszak köszöntött rá, pontosan akkor, amikor a legnagyobb szüksége lett volna a szeretetre. A haláleseteket fölfogta, de kétes helyzete egy elemével nem volt tisztában. Arról volt szó, hogy II. András szerencsétlen politikája miatt eljátszotta az Árpád-házi királyokat eddig mindig övező tekintélyét. A magyar király ugyan szerencsés újabb házasságot kötött — Capet Courtenay Jolánnal majd két évtizeden át élt boldog házaseletet —, de ellentétbe került a nemesekkel, a lovagokkal, az egyházi méltóságokkal, főképp az esztergomi érsekkel. Az ország javait idegenekre, izmaelitákra és zsidókra bízta, emiatt megróvásban részesült III. Ince pápától, sőt az esztergomi érsekkel való villongásai miatt a kiközösítés büntetését is országára vonta... 1217-ben, tehát I. Hermann halála évében, hosszas unszolásra elindult ugyan a Szentföldre, de néhány hónap múlva minden kézzelfogható siker nélkül visszatért. III. Honoriusz pápa előtt így magyarázta gyors visszatérését:

Mikor sok úti veszedelmen keresztülmenve Magyarországra érkezünk, még hitványabb gonoszsgot kellett tapasztalnunk, mint amit addig hallottunk, s amit egyháziak éppúgy elkövettek, mint világiak. Azt is tudja meg Szentségték, hogy amikor Magyarországra visszaérkezünk, nem Magyarországot, hanem egy elgyötört, feldúlt és minden kincstári jövedelméből kifosztott országot találtunk, úgy, hogy sem adóságunkat, amelybe zarándoklatunk (*tehát nem kereszteshadjárat!*) kevert bennünket, megfizetni, sem országunkat előbbi állapotába visszaállítani még tizenöt esztendő alatt sem tudjuk.

Árpád-kori és Anjou-kori levelek, Gondolat, 1960. 131.

A leírtak — ez alkalommal — sajnos teljes mértékben megfeleltek a valóságoknak. Magyarország elszegényedett, anarchia dúlta. A királynak a megújuló halicsi hadjáratok miatt sem ereje, sem pénze nem volt az ügyek rendezéséhez. II. Andrásnak sikerült eltékozolnia apja, III. Béla kincseit, elszegényítienie az országot, elégedetlenné tenni annak minden rendbéli lakóját és magára vonni az egyháziak, sőt a pápa haragját.

Erzsébet minderről nem tudott, meg sem értette volna. Csak azt érezte, hogy körülötte fagyos lett a légkör, hogy akik eddig szerették, most ingerült szavakkal utasítják rendre. Nem mondta ki, de megsejtette, hogy az események összejátszása folytán felesleges, kényelmetlen lény lett a wartburgi várban.

A serdülőévek küszöbén egyedül Istenre számíthatott, és ezt jól tudta. Megsokszorozta imáit, szorongásai közepette a Keresztrefeszítettől kért erőt. Hallgataggá vált, és még feltűnőbb szeretettel kereste a szegények társaságát. Nem leereszkedett hozzájuk, hanem magát is szegénynek tartotta. Egy volt közülük, még, ha díszesebb ruhát viselt is. Ez a lelkiület készítette arra, hogy egy vasárnap, amikor az őrgrófi család körében részt vett Eisenachban a szentmisén, a Keresztrefeszített előtt levegye fejéről a koronát. Nem akart arany fejéket viselni, amikor Megváltója töviskoronát hord.

Egy valaki csendes vonzalma vigasztalta csak, Lajosé, aki Hermann bátyja halála után az őrgrófság örököse lett. Az Erzsébetnél hét évvel idősebb Lajosban lassan megérlelődött az elhatározás: nem engedi, hogy a magyar királyaényt hazaküldjék, de azt sem, hogy Erzsébet apáca legyen. Feleségül veszi. A koraérett Erzsébetben viszonzásra talált Lajos mély vonzalma. Az együtt töltött gyermekévek szokása szerint továbbra is kedves bátyámnak és kedves hugomnak szólították egymást, de már szerelmesként tekintettek egymásra.

Gyakran együtt jártak lovagolni — ilyenkor Erzsébet versenyt száguldott a lovagokkal —, az udvari összejöveteleken együtt táncoltak, úgy intézték mindig, hogy egymás mellé kerüljenek. Ha az őrgróf távol volt, Erzsébet alig tudta túrtöztetni türelmetlenségét. Egy gyermek és egy fiatal szerelmes öröme keveredett benne, amikor « kedves bátyja » végre visszatért. Boldogan vette át ajándékát, amit Lajos soha nem felejtett el hozni. Azaz hogy egyszer mégis megtörtént, hogy üres kézzel állított be egy útról. Erzsébet kétségbeesett zokogásra fakadt, attól félve, elveszítette Lajos szerelmét. Annymira gyötrődött, hogy régi barátja, Walther von Vargila lovag nyíltan felvetette a kérdést a fiatal őrgrófnak: Mi a szándéka Erzsébettel? Lajos a szemben levő hegyre mutatott: Ha az mind aranyból lenne, akkor sem adná Erzsébetét! Egy más alkalommal lovag társai azt ajánlgatták, tegyen úgy, mint mindenki más: csillapítsa fiatal-sága hevét fiatal lányokkal... Lajos haragosan hallgattatta el a kéretlen tanácsosokat. Szívében már hűséget esküdött Erzsébetnek.

Közölte megfellebbezhetetlen elhatározását a családi tanáccsal: feleségül veszi Erzsébetet. Wartburgban és Thüringiában megkezdődtek az előkészületek.

2. A hitves és édesanya

A fényes esküvőt 1221-ben tartották meg Thüringia és más tartományok főurainak jelenlétében. Megjelentek természetesen a magyar király küldöttei is, újabb kincsekkel gazdagítva Erzsébet hozományát. Erzsébetet Walther von Vargila vezette, az oltárhoz, az a nemes lelkű lovas, aki 10 évvel ezelőtt a négy éves királyleányt elhozta Magyarországról. Az egyházi szertartást az eisenachi templomban tartották meg, a fényes ünnepeket pedig a wartburgi várban. Az alig tizennégy éves Erzsébet szépsége és a 21. évében járó Lajos ereje teljes pompájában ragyogott. A két fiatal boldogsága nem ismert határt.

A három napos lagzi ünnepet jelentett a tartomány szegényeinek is, Lajos ugyanis bőséges ajándékkal bocsátott útjára minden bekopogót. (Adósságba is keveredett, amelyet később csak egy birtoka elzálogosításával tudott kiegyenlíteni.)

1222. március 28-án Creuzburgban megszületett Erzsébet első gyermeke, akit nagyapja emlékére a Hermann névre kereszteltek. Nemsokára magyar nemesek érkezését jelentették a boldog szülőknek. II. András küldte őket azzal a meghagyással, hívják meg a fiatalokat egy utólagos « nászútra ». Jó kezekben tudva a kis Hermann, szeptember 29-én útnak indultak, mégpedig mindketten lóháton. Erzsébet mint kitűnő lovas minden nehézség nélkül megtette a hosszú utat. A 15 éves asszony kitörő örömmel látta viszont Pozsonyt, ölelte át megőszült apját és megemberesedett testvéreit. Ekkor szerzett tudomást az elmúlt év szomorú eseményeiről és anyja meggyilkolásának tragikus részleteiről. Tudni akart mindent, hogy aztán ismét zokogva imádkozzék anyjáért és a gyilkosokért. Minden bizonnyal csitítgatta Béla herceget, aki azzal vádolta apját, hogy tehetetlenségében nem állt bosszút Gertrud gyilkosain. Erzsébetnek látnia kellett az ország elszegényedését, hallania az elégedetlenkedők szavát. Aggódva nézte a szegénység szembeszökő jeleit: a megromlott pénzt, a parlagon heverő földeket, a társadalmi életet át- meg átszövő igazságtalanságok megnyilvánulásait. Az Aranybulla kibocsátásának éve volt ez... Megismerkedett természetesen apja második feleségével, és megnyugvására szolgált kölcsönös szeretük.

A király — ki tudja, milyen forrásból merítve — elhalmozta vejét ajándékokkal (Lajosnak erre az útra is kölcsönt kellett fölvennie) és leányát az elsőhöz hasonló újabb gazdag nászajándékkal bocsátotta útnak. András király és Jolán királyné szívből örültek, hogy Erzsébetet boldognak látják.

Az Árpád-házi királylánynak fájdalmas volt az elszakadás a hazai tájtól. De Lajos lovagolt mellette; Erzsébet, ha rátekinthet, senkivel sem cserélt volna ezen a földkerekségen! És várta őt kisfia! Erzsébet tudta, hogy küldetést kell teljesítenie; búcsút mondott hát szülőházájának, amelyet ebben az életben többé nem lát viszont.

Német földön ez idő tájban telepedtek le az első ferencesek. Köztük volt Rodeger testvér, akit Erzsébet gyóntatójának kért fel. A ferences hatására fellobbant benne az önként vállalt szegénység vágya, szigorúbbá vált aszkétikus élete, elmélyült imaélete és kiterjedtebbé vált szeretetszolgálat. Mindez nem csökkentette, hanem növelte a házastársak szeretetét. Amikor Lajos hosszabb-rövidebb útra indult, Erzsébet lovon kísérte. Sem a nyári hőség, sem a téli hideg nem akadályozta meg ebben. Ha nem maradhatott mellette, gyászruhát öltött, és számolta a pillanatok, amikor újból átölelheti. A krónikás szerint ilyenkor « több mint ezerszer csókolta száján » nagy örömeiben. Az is megtörtént, hogy egyszer, mise alatt, Erzsébet ráfeledkezett daliás férjére... Az oltárra tekintve azonban hirtelen a megfeszített Krisztust látta maga előtt. A két szeretett arc különbsége keserves zokogásra készítette. Lajos melléje térdelt, úgy vigasztalta; hosszan imádkoztak a Kereszt előtt... Aztán még mélyebben szerették egymást.

Csodálatos egység, összhang alakult ki közöttük. Erzsébet kimondhatatlanul szerette Lajost, Lajos ugyanígy Erzsébetet. Istenszeretetük nem akadálya, hanem belső tűzforrása volt egymás iránti szerelmüknek.

Erzsébet egyre nagyobb szükségét érezte annak, hogy többet imádkozzék. Mivel családja és a hozzáfordulók szolgálatai miatt erre nappal nem jutott elég ideje, hát az éjszakai órákból lopott el. Észrevétlenül fölkelt, aztán az ágy mellett imádkozott, néha addig, míg csak a földre nem bukott a fáradtságtól. Olykor Lajos melléje térdelt és két kezében melengette Erzsébet imára kulcsolt kezét... Másszor, kedves szóval kérte, kímélje egészségét, s ismét lefeketete. Az is megesett, hogy a szolgáló, aki azzal volt megbízva, hogy Erzsébet lábát meghúzza, és keltse fel imádkozni, véletlenül Lajos lábát húzta meg... Az ifjú férj úgy tett, mintha aludna, és esze ágában sem volt fölkeltetni a mélyen alvó Erzsébetet.

A fiatal asszony a szenvedő Krisztus iránti szeretetből — a kor szellemének megfelelően — súlyos vezekléseket is kirótt magára. Hánvszor megtörtént, hogy éjjeli imája és önmaga megosorozása után mosolyogva tért vissza Lajoshoz! Ezt a vezeklést már nem akarta férjével megosztani. Lajos azt is megértette, hogy Erzsébet nem akar olyan ételt vagy italt magához venni, amely valaki megkárosításából származott. (Magyarországi és thüringiai tapasztalatai birtokában Erzsébet egyre élesedő szemmel fürkészte a szegénység — és mások gazdagsága! — legmélyebb gyökereit.) Hány lakomáról kelt fel anélkül, hogy egy darab kenyéren kívül mást evett volna! Lajos kimentette őt az asztaltársaság előtt, amely nem értette sem Erzsébet « szeszélyeit », sem azt, miért ülnek egymás mellett a lakománál. Asszonynak akkoriban az asztal végén volt a helye.

Mai ésszel alig tudjuk megérteni, hogy ez a fiatal asszony az egymást követő terhesek ellenére hogyan folytathatott ilyen kemény vezeklő életet. Az udvari nép nem sejtette, hogy csillogó ruhája alatt vezeklő övet hord, hogy rendszeresen ostorozza magát, böjtöl. Csak elbűvölő szépségét, kedves mosolyát, boldog szerelmét és mindenkit megértő szeretetét látták. A többi Erzsébet — és részben Lajos — titka maradt.

Erzsébet, érezve, hogy Isten ismét gyermekkel áldotta meg, hálából férje segítségével menedékhelyet alapított árva gyermekek számára. Számon tartotta a gyermeket váró anyákat, maga keverte fel, őket, segített a szülésnél, keresztanyaságot vállalt, ajándékkal halmozta el a családokat, és továbbra is figyelemmel kísérte sorsukat. A menhely árvái anyjuknak hívták a fejedelemszont, aki szinte mindennap felkereste őket és eljátszott velük. Lajos mindenben szabad kezét engedett hitvesének.

1224. március 20-án, Neuenburgban hozta világra Erzsébet második gyermeküket, aki nagyanyja tiszteletére a Zsófia nevet kapta. Az anyai boldogság ismét a szegények szolgálatára készítette. Amint példaképe, Asszisi Szent Ferenc, Erzsébet is kezdte azokat keresni, akiktől mindenki menekült. Előszóval gondozott leprásokat, a legtermészetesebb mozdulattal fürdette őket, tisztította sebeiket, és soha el nem mulasztotta, hogy megcsókolja őket. Nem félt a fertőzéstől vagy gyermekei megfertőződésétől. Ismét csak Lajos beleegyezésével 28 ágyas kórházat építtetett, ahová rendszeresen lejárt beteget ápolni. A legenda szerint egyszer annyira nem talált már helyet az egyre érkező betegeknek, hogy egy leprás férfit férje ágyába fektetett. A váratlanul hazaérkező őrgroft az udvaroncok sietve tájékoztatták a « merényletről ». Lajos azonban az ágyon fekvő nyomorultban lelki szemeivel meglátta a szenvedő Krisztust. — Kedves hugom, fordult Erzsébethez, csak nyugodtan fektess ágyamba máskor is ilyen betegeket.

1225-ben Lajosnak II. Frigyes hívására hadba kellett vonulnia. A tartomány kormányzását ifjú feleségére hagyta. Nehéz évek következtek. Éhínség pusztított, járványok tizedelték a lakosságot. Erzsébet férje távoztakor letette díszes ruháját és munkába állt. Ereje teljes bevetésével próbálta orvosolni a természeti katasztrófa és a társadalmi igazságtalanság ütötté sebeket. Kinyitatta Wartburg magtárát, a felhalmozott gabonát kiosztotta kenyérnek és vetőmagnak. Naponta 900 szegényt élelmezett. A munkaképeseknek szerszámot adott a kezükbe, a nőket megtanította fenni. Szabad idejében udvarhölgyeivel maga is szorgalmasan font. Eladta ékszereit, mindent pénzzé tett, csakhogy enni adhasson az éhezőknek. Nagy körültekintéssel szervezte meg a tartomány élelmiszerellátását. Környezete bámullattal adózott az alig tizenhét éves fejedelemszony szervezőképességének, szűkebb családja azonban egyre növekvő aggodalommal leste « esztelen tékozlását ». Mivel azonban Erzsébet volt az őrgrof teljhatalmú képviselője, nem mertek nyíltan fellépni ellene. Minden esetre tájékoztatták Lajost Erzsébet esztelenségeiről. Az Itáliából visszatérő őrgrof azonban mindent jóváhagyott, amit felesége távollétében tett. Csak egészséget féltette. Erzsébet valóban nem kímélte magát feladatköre ellátásában. Fialat erővel győzte gyermekei nevelését, a napi szeretetszolgálatot, az éjjeli imákat és kemény vezekléseket. Mint a tar-

tományi őrgrof hitvesének « reprezentálnia » is kellett: vendégeket fogadni, szórakoztatni őket, ellátásukról gondoskodni, táncolni, társas játékban, vadászaton részt venni... És ez utóbbi szórakozásokban Lajos otthonlétékor nem volt hiány. Szalézi Szent Ferenc a jámborság útjáról el-mélkedve többek között ezt írta Filóteának:

Ha a szerény okosság megkívánja, végy részt a játékban vagy a táncban. Árpádházi Szent Erzsébet is megjelent a társas mulatságokon anélkül, hogy jámborságán csorba esett volna. A szentek szívében olyan mély gyökeret vert a jámborság, hogy az őket körülvevő fény és pompa is annak növekedésére szolgál.

Filótea, III, 34.

Erzsébetben olyan ismeretlen energiaforrások fakadtak, amelyekre néha ő maga is csodálkozva tekintett. Tájékozatlannak érezte magát, szeretett volna többet tudni az Istennel megélt bensőséges szeretetkapcsolat titkairól. Mint minden gondolatát, ezt is megosztotta férjével. Lajos hát tudós pap után nézett, aki tovább segítené feleségét az istenszeretet útján. Így került az udvarhoz a híres német szónok és aszkéta, Konrád mester. Ő azonban csak úgy vállalta Erzsébet lelkivezetését, ha az őrgrofné engedelmisséget fogad neki. Erzsébet alázattal meghajolt a « tudós pap » kívánsága előtt. Nemcsak engedelmisséget fogadott, hanem tisztaságot is arra az esetre, ha valaha özvegyen maradna. Konrád mester viszont szigorú életszabályokra kötelezte Erzsébetet: önkéntes szegénységet, a megvetés szeretetét, az emberi vigaszról és örömről való lemondást kívánta meg tőle. Lelkére kötötte az állandó ima gyakorlását, a felebaráti szeretet a böjtöt és a folytonos bűnbánatot. Konrád, ez a módszeres, rideg aszkéta, a legkisebb engedetlenséget is kegyetlen szigorral büntette. Ő maga is megostorozta Erzsébetet, vagy — ami Erzsébet számára még fájdalmasabb volt — udvarhölgyeire vagy szolgálóira mérte ugyanezt a vad büntetést.

II. Frigyes császár, aki már megkoronázásakor, 1215-ben megígérte III. Ince pápának, hogy keresztshadjáratot vezet a Szentföldre, IX. Gergely ismételt ösztökélésére elhatározta, hogy beváltja fogadalmát. Értesítette vazallusait, elsőik között a thüringiai őrgroft, akinek vitézségét már volt alkalmja megcsodálni. 2000 lovagot kellett toboroznia, 100 hajót felszerelnie a lovagok és a lovak számára, valamint 100.000 aranyat összegyűjtenie a kiadásokra. A hildesheimi püspök osztotta ki a kiváltságosoknak a vörös keresztet, amelyet ruhájukra varrva ettől kezdve viselniük kellett mint elkötelezettségük jelét. Lajos nem tette fel a keresztet, nem is szólt róla egy szót sem az ismét gyermeket váró Erzsébetnek. Egy este Erzsébet Lajos táskájában rakosgatva ráakadt a keresztre. Egy pillanat alatt felfogta, mit jelent ez a vörös posztódarab. Felsikoltott, és ájultan zuhant a földre.

Iszonyú harc kezdődött lelkében. Először kérlete Lajost, ne menjen, gondoljon érkező gyermekükre... Napokba telt, míg beletörődött az elválásba, elfogadta mint Isten akaratát. A közeli elválás tudata még elválthatatlanabbá tette őket. Mindent apróra megbeszéltek, végül közös akarral felajánlották Istennek születendő harmadik gyermeküket.

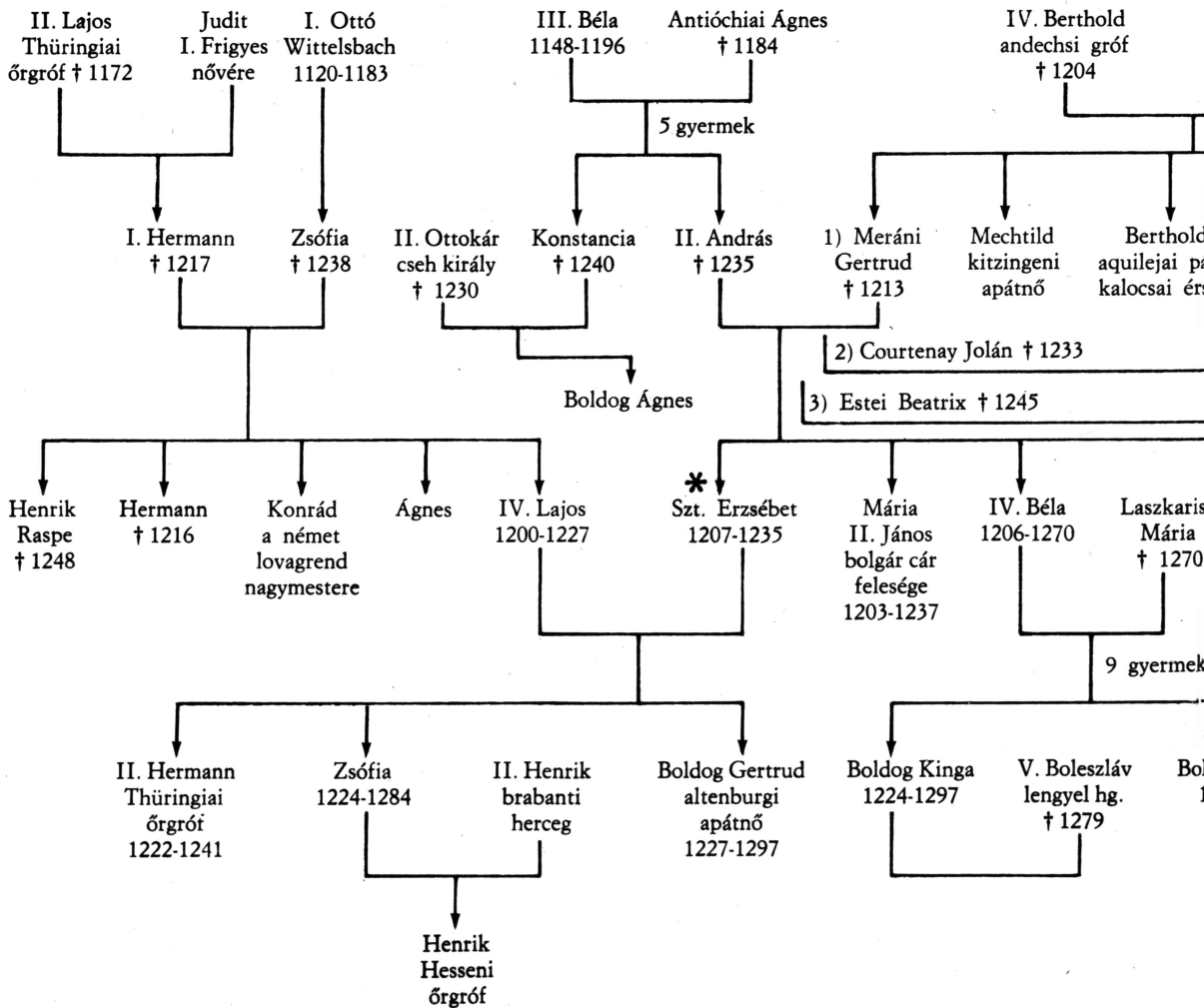
Lajos fivérére, Henrik Raspéra és anyjára, Zsófiára bízta hitvesét. Induláskor Erzsébet szintén nyeregbe szállt és egész nap szorosán férje mellett lovagolt. Elérkeztek Schmalkaldenbe, ahol a keresztesek gyülekeztek. Innen a szabály szerint a kísérőknek vissza kellett térniük. Erzsébet azonban férjével maradt, a keresztesek seregével lovagolt még három napig, egészen Thüringia határáig. Ekkor Rudolf der Schrenk lovag így szólt Lajoshoz: — Kegyelmes uram, itt az ideje, hogy kegyelmes asszonyunk visszatérjen. Ennek most meg kell történnie. Az ezt követő jelenetet a thüringiaiak nem felejtették el soha. Erzsébet zokogva borult férje karjába, nem tudott megválni tőle, el szeretne volna kísélni a Szentföldre. Lajosnak kellett erősebbnek lennie: lóra pattant és indulást vezényelt a kereszteseknek. Erzsébet szívszaggató fájdalommal és kimondhatatlan sejtelmekkel indult visszafele. Özvegynek tekintette magát, fekete ruhát öltött. De nem adhatta át magát teljesen fájdalmának; gyermekeire, a meglévőkre, és a jövőre is kellett gondolnia. Az imának, a munkának és szeretett szegényei szolgálatának élt.

3. Az özvegy

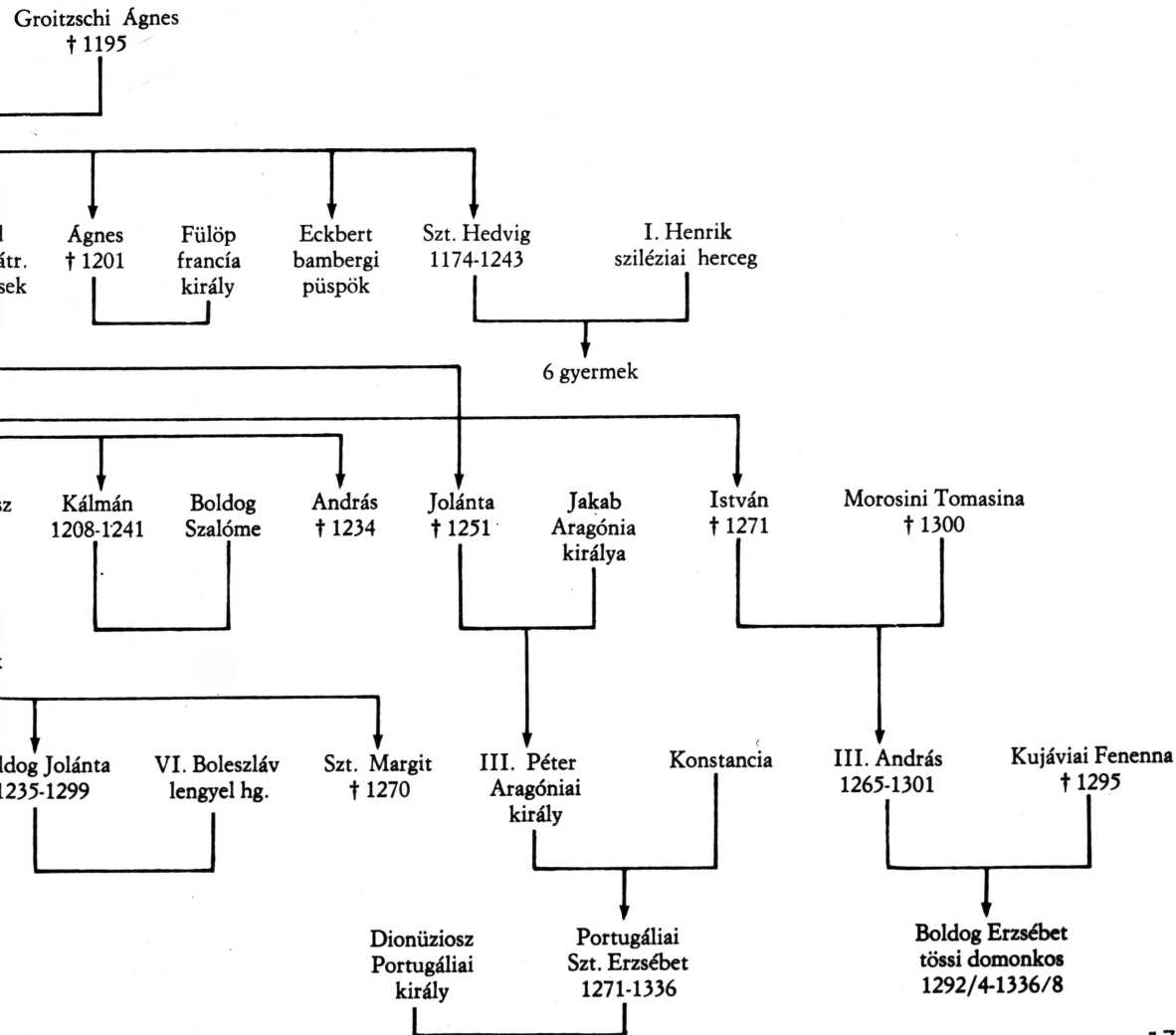
Szeptember 29-én, Szent Mihály ünnepén Erzsébet egészséges kislánynak adott életet. Férje ekkor már halott volt. Soha nem jutott el a Szentföldre. Otrantóban megbetegedett és szeptember 11-én, miután gyűrűjét átadta Berthold udvari papnak azzal a meghagyással, hogy vigye el Erzsébetének, békében elhunyt. Mindössze 27 évet élt.

A gyermekágyban fekvő, gyöngélkedő Erzsébet előtt napokig titkolták a hírt. Amikor már lábadozott, Zsófia közölte vele Lajos halálának hírért és átadta neki utolsó üzenetét, a gyűrűt. Erzsébet mintegy magán kívül rohant ki a szobából, — Halott! Meghalt! Akkor meghalt számomra is az egész világ és minden öröme! Mindent elvesztettem! — kiáltozása betöltötte a termeket. Amikor szolgálói utolérték és szobájába visszavezették, Erzsébet élettelenül omlott a földre. Környezete attól tartott, megzavarodik.

Gyermekei gondja terelte vissza a hétköznapiakba, a józanság útjára. A fivérek — sógorai — gyászja elég hamar elmúlt, anyósa némán szenvedett, Erzsébet pedig egészen magányos lett. Egyelőre még nem vette észre két sógora, Henrik Raspe és Konrád ferde pillantásait, amikor indult le a kórházba, szegényeihez. A két testvér attól tartott, hogy Erzsébet — aki talán már nincs is ésnél — folytatja eddigi tékozlását. Gyökeres gyógymódot eszeltek ki: megfosztot-

ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET CSALÁDFÁJA

ták vagyona kezelési jogától, valamint a férje után járó birtokok haszonélvezetétől. Hogy valami úton-módon megszabaduljanak tőle, lehetetlenné akarták tenni a 20 éves özvegy életét. Erzsébet hamar felismerte, hogy Wartburgban nem élhet tovább lelkiismerete szerint, ezért ő is döntő lépésre szánta el magát. Elhatározta, hogy ebből a szorítóból az egyetlen lehetséges módon szabadul: elhagyja Wartburgot, boldogsága színterét. Egy októberi napon távozott anélkül, hogy valaki észrevette volna. Az igazat megvallva nem tudta, hová menjen. Első éjszaka majd csak kap valami szállást Eisenachban, ahol nem él olyan ember, aki meg ne tapasztalta volna segítőkész szeretetét. Beszótédedett, ő pedig egymás után kopogott be a jól ismert eisenachi polgárok házába. Senki sem fogadta be. Végre egy vendéglős megengedte, hogy egy istállóban meghúzza magát. Íme, itt a régen várt pillanat, amikor hasonlóná válhat az önmagát szeretetből kiűresítő Krisztushoz! Szegény lehet, megvetett! A mindenkitől elhagyatott, mindebből kifosztott Erzsébet szívében hirtelen titokzatos öröm ébredt. — Amikor éjfélkor megszólalt a szomszéd templom matutinumra hívó harangja, Erzsébet a ferencesek zsolozsmájára sietett. Az ima végén arra kérte a barátokat, énekeljék el vele együtt a Te Deumot ezért a hihetetlenül nagy kegyelemért! — Aztán visszament az istállóba. A szétszórt szalmán lepihent.

De hát nemcsak órála volt szó, hanem három gyermekéről — Gertrud alig egy hónapos — és jogaikról. Hermannt, Zsófiát és a kis pólyást másnap a két hű szolgáló, Guda és Isentrud lehozták a várból. Ők is úrnőjükkel maradtak ezentúl. Megkezdődött Erzsébet vándorélete. Egy-két napig egy öreg pap házában húzta meg magát; onnan egy rideg szívű eisenachi polgárhoz parancsolták a várból, de Erzsébet, mivel gyermekeinek a legszükségesebbet sem tudta biztosítani, hamarosan elmenekült. Visszatért a vendéglős istállójába. Gyermekeit, szerencsére, ekkor jó emberek elvállalták. Erzsébet magával hozott néhány ékszerét adta nekik viszonzásul. Ő maga pedig dolgozni kezdett. Fonással kereste meg betevő falatját. Ebből a szerény keresményből az őt még itt is megtaláló szegényeknek is tudott adni valamit, megosztotta velük azt a keveset, amit két keze munkájával keresett. És mégis: egy alkalommal régi ismerőse és gondozottja, egy öreg koldusasszony, durván belelökte a Lobersbach egyik gázlójánál a sáros vízbe. Erzsébet úgy vélte, ez méltó jutalma azért, hogy egykor fényes ruhákban és ékszerekkel csillogott. Aztán kissé följebb ment, ahol tiszta volt a patak vize, kimosta ruháját és hálálkodva tovább haladt.

Mechtild, kitzingeni apátnő, értesülve unokahuga szomorú sorsáról, érte küldött. Erzsébet egy ideig a kolostor lakója volt. Ha nem is rangjának megfelelően, de legalább emberi körülmények között élt. Kitzingenből nagybátyja, Eckbert bambergi püspök hívta magához, és rendelkezésére bocsátotta Pottenstein várát. Erzsébet innen átlátogatott Erfurtba és anyja szülőházájába, Andechsbe is. Eckbert püspök, akiben élt nővére, Gertrud nagyaravágyása, eközben újabb házassági terveket kovácsolt megözvegyült unokahuga számára. A kérő ez alkalommal nem volt más, mint II. Frigyes császár... Erzsébet előtt egy pillanatra megcsillant a császári korona. Aztán ha-

tározottan nemet mondott. Nem mondta meg nagybátyjának, hogy fogadalom köti, attól féltve, hogy ez alól, mivel magánfogadalom, a püspök föloldja. Amikor Eckbert erősködött, olyan energikus választ adott, hogy a püspök látta, kár minden további szóért. Hát hadd menjen Erzsébet a saját feje után, ha annyira szegény akar lenni! Megértette, hogy unokahuga csak gyermekei jövőjét akarja biztosítani, — ezt egyengette itt is —, önmagának a szegénység és szeretet útját választotta. Azt nem is sejtette, milyen rendkívüli kegyelmek erősítették Erzsébetet ebben a megdönthetetlen elhatározásában. Egy látomásban Mária, a Patrona Hungariae, elfogadta Erzsébetet leányának és tanítványának, Krisztus pedig állandó jelenlétének örömeivel árasztotta el. Az volt csak nyilvánvaló, hogy Erzsébet megnyugodott, arcát ismét pirosra festi az öröm és megszokott kedves szavával fordul mindenkihez. Hamarosan egy újabb fájdalmas megpróbáltatást kellett kiállnia.

Az Otrantóban megbetegedett Lajos meghagyta híveinek, hogy a kereszteshadjárat befejeztével vigyék vissza földi maradványait, és temessék el Reinhardsbrunnban az általa alapított kolostorban. A lovagok teljesítették vezérük utolsó kívánságát.

A thüringiai őrgróf csontjait tartalmazó koporsót Eckbert püspök mellett a gyászruhás Erzsébet fogadta. Amikor a templomban, az özvegy kívánságára felnyitották a koporsót, Erzsébet zokogva borult a fehér, bebalzsamozott csontokra. Berchtold káplán szerint aztán hangosan így imádkozott:

Uram, köszönöm Néked nagy kegyelmedet és irgalmadat, hogy teljesítetted szegény szolgálóleánynak nagy kívánságát, és súlyos bánatomban megvigasztaltál azzal, hogy szabad volt látnom még az én kedves bátyám és barátom földi maradványait. Valóban, egész szívemmel szerettem őt, jobban bármi másnál a földön. De nem ejtek panaszos szót azért, hogy Néked áldozta magát, és miközben a Te akaratod szerint segíteni akart a Szentföldnek, idegenben lelte halálát. Te tudod: ha megfelelné isteni elhatározásodnak, akkor férjem élete, édes közelsége, drága, vidám arca kedvesebb lenne nekem a világ minden öröménél, gyönyörénél, tisztességénél és élvezeténél. Szívesen élnék vele szegénységben, mennék vele minden áldott nap koldulni, csak láthatnám újból szeretett vonásait, örvendezhetnék ismét olyannyira vonzó társalkodásának! Ám a Te akaratoddal szemben, én legdrágább Uram, nem áhítozom semmire sem. Őt és magamat a Te isteni akaratodba ajánlom. Nem kívánom, hogy bár élne még a férjem, ha ez a kívánság akár csak hajszálnyival is vétene a Te isteni akaratod ellen!

Az őrgróf hűséges lovagjai ekkor tudták csak meg, milyen sorsra jutott szeretett fejedelem-asszonyuk. A gyászszertartás és temetés után Walther von Vargila lovag a többik nevében felelősségre vonta Lajos két öccsét, Henrik Raspét és Konrádot. A két fivér bocsánatot kért a történekeért és ünnepélyes ígéretet tett, amelynek értelmében Erzsébet visszatérhetett Wartburgba és szabadon használhatta özvegyi birtokainak jövedelmét. Ugyanekkor Erzsébet levelet kapott IX. Gergelytől, aki atyai szóval bátorította kitartásra és a szeretet gyakorlására, továbbá Konrád mestert hivatalos védelmezőjévé nevezte ki. (Érdekes módon Konrádot, akit ugyan

közben kineveztek inkvizítornak, nem láttuk Erzsébet mellett kemény megpróbáltatásai hónapjaiban.) Erzsébet tehát rövid időre visszatért Wartburgba. Itt egészen gyermekeinek, az imának és az áldozatos szeretetszolgálatnak szentelte magát.

Amikor már tisztázódott, milyen javak felett rendelkezhet (hozománya maradéka, özvegyi birtokok haszonélvezete), Erzsébet a család eléggé egyértelmű javaslatára Marburgot választotta állandó tartózkodási helyül. Új élete nyitányaként nagypénteken, az eisenachi ferences templomban, az oltárra téve a kezét lemondott akarataról és minden földi vonzalmáról. Amikor vagyonáról is le akart mondani, Konrád mester elrántotta az oltártól. Gondoskodnia kell gyermekeiről, a szegényeket kell szolgálni, hogyan tehetné ezt vagyona nélkül? Lesz alkalma így is a teljes lemondásra.

Erzsébet ettől kezdve egyszerű szürke köntösben járt, mint Assiszi Ferenc követői.

Ő volt az első nő, aki német földön magáéva tette — mint családi keretben megmaradó harmadrendi — a Poverello életeszményét. Talán tudta, hogy Béla fivére is rokonszenvvel tekint a ferencesekre. (Később IV. Béla is ferences harmadrendi lett.) Erzsébet legfőbb gondja továbbra is gyermekei jövőjének biztosítása volt. Elsőszülöttének, Hermann-nak, Creuzburgban nyújtott megfelelő nevelést. Zsófiát 1229-ben eljegyezte a brabanti herceggel; Gertrudot pedig, férjével tett felajánlásuk értelmében, az altenburgi premontrai kolostorba adta.

4. A szegények anyja

A marburgi vár egyelőre lakhatatlannak látszott, Erzsébet ezért a közeli Wehrdában telepedett meg. Fából és vályogból kis házat építtetett, ebben lakott két hűséges szolgálójával Gudával és Isentruddal. Tevékenységét itt is azzal kezdte, hogy kórházat alapított, mégpedig az 1226-ban meghalt Assiszi Szent Ferenc tiszteletére. Összeszedte a környék nyomorultjait, és naponta több órát töltött gondozásukkal. Egyébként gyapjúfonással szerezte meg kenyerét. A fonalat az altenburgi kolostor vette meg, jóval olcsóbban, mint mástól.

Amint sógorától pénz érkezett a marburgi vár berendezésére, Erzsébet azonnal összehívta a környék szegényeit és nagy lakoma keretében az utolsó fillérig mindent kiosztott közöttük. Este a távolabb lakókat nagy tűz mellett összegyűjtötte, leült közéjük és a pattogó lángok mellett velük együtt énekelt. Társainak pedig örvendezve ismételte: — Ugye, megmondtam nektek, hogy csak boldoggá kell tenni az ęmbereket!

Erzsébet kálváriájának híre eljutott Magyarországra is. II. Endre követeket küldött azzal a megbízással, hogy hozzák haza leányát. A követek a marburgi kis házban akadtak úrnőjükre, aki szorgalmasan font. A látványtól megdöbbenően kérelték királyuk leányát, térjen vissza hazájába,

éljen rangjának megfelelően. Erzsébet csendes szóval, szelíd mosollyal és ésszerű érvekkel győzte meg a küldöttséget arról, hogy neki helyben kell maradnia. Legmeggyőzőbb érve ez volt: biztosítania kell gyermekei méltó nevelését és ki kell vívnia legidősebb fia, Hermann őrgrófi jogait. Apjának ő a törvényes örököse. — A követek tehát Erzsébet nélkül tértek vissza Magyarországára.

A szeretetszolgálat e nehéz éveiben a ferences szellemben élő fejedelemasszony útja igen meredekké vált. Felfelé törekvését Konrád mester a maga sajátos módszereivel nagyon is megkönynyítette.

Először is minden neki kedves személytől el akarta szakítani. Ezért eltávolította két hűséges szolgáját, Gudát és Isentrudot, akik gyermekkorra óta vele voltak. Helyettük Konrád egy együgyű leányt és egy kegyetlen hajlamú, mogorva vénasszonyt küldött, hogy ezek próbára tegyék Erzsébet türelmét. A gyakorlatban a fejedelemasszonynak kellett kiszolgáltatnia őket, utánuk takarítani, mosogatni, mosni. Tette szó nélkül, kedves mosollyal, egyre növekvő belső boldogsággal.

Hogy kipróbálja engedelmisségét, Konrád a leglehetősebb tilalmakkal nehezítette meg életét és szeretete kiáradását. Erzsébet mindig engedelmeskedett, de zseniális szívvel játszotta ki kegyetlen mesterét, ha a szeretet azt kívánta. Konrád pl. megtiltotta, hogy nagyobb pénzadományt adjon a szegényeknek: Erzsébet erre nemes fémből veretett dénárt osztott ki (apja pontosan a fordítottját tette). Konrád megtiltotta, hogy egyszerre több dénárt adjon: Erzsébet intett kedvenceinek, hogy jöjjenek gyakrabban. Konrád kiszabta, hogy csak egy kenyeret adhat: Erzsébet malomkenyér nagyságú kenyeret süttetett. Aztán az újabb tilalom arra kényszerítette, hogy csak egy-egy karajt osztogasson: Erzsébet erre akkorát szelt, hogy abból egy egész család jóllakhatott.

Házába fogadott egy vérhasban szenvedő kislányt. Ágyába fektette, hogy mindig segítségére lehessen. Éjjelente is fölkelt, kimosta ruháit, megtisztogatta. Gondos ápolása ellenére a gyermek hamarosan meghalt. Ekkor Erzsébet egy leprás kislányt vett magához, és leleményesen bujtatta Konrád mester elől, nehogy az eltiltsa tőle. A rendszeres kórházi munka után felkereste az öregeket, a járni nem tudó betegeket. Fürdette őket, kimosta ruhájukat, levágta hajukat, körmüket, közben mindenféle módon igyekezett őket felvidítani.

Pénzt és alamizsnát azonban csak annak adott, aki nem tudott dolgozni. A munkaképes felnőtteknek itt is szerszámot nyomott a kezükbe; aratás idején pl. sarlót és ugyanakkor erős szandált.

hogy a tarló ne törje fel lábukat. Egy fiatal leányt, aki tilalma ellenére kétszer állt sorba alalmazásért, azzal büntetett, hogy levágatta a haját.

Konrád mester rettentő haragra gyulladt, amikor tudomást szerzett a leprás gyermek ápolásáról, — féltette ugyanis Erzsébetet, akit maga a Pápa bízott gondjaira. De aggodását különös módon fejezte ki: engedetlenségéért megkorbácsolta Erzsébetet és a szó szoros értelmében porig aláza. A kislányt pedig eltávolította. Amikor Konrád mester eltávozott, Erzsébet egy kiütésekkel teljesen elborított kisfiút vett magához. Ezt mosdatta, kezegette mindenféle gyógykenőccsel. Ez a gyermek ott ül majd halálos ágya mellett is...

Konrád mester eljárása még a korszellém ismeretében is vadnak és kegyetlennek tűnik. Erzsébeten kívül talán senki nem bírta volna ki ezt a « bölcs » lelkivezetést... Furcsa módon mégis olyan szóbeszéd járt, hogy Konrádot és Erzsébetet bűnös viszony kapcsolja egymáshoz. A képtelen szágalm egyszer eljutott a jó von Vargila lovag fülébe is. A hűséges barátot annyira bántotta ez a feltételezés, hogy egy alkalommal felkereste úrnőjét és szokott nyíltságával megkérdezte az igazság felől. Erzsébet nem botránkozott, hanem hálát adott Istennek, hogy esetleg e szóbeszéd révén megszabadítja az utolsótól, amihez még ragaszkodnék: jó hírnevétől. De aztán gyermekeire gondolva rámosolygott az öreg lovagra, félrehúzta egyik válláról darócruháját és megmutatta a Konrádtól elszenvedett ostor- és botütések nyomait. Íme, így szereti őt a « szent pap »!

Már akkor távoli vidékekről is érkeztek hozzá lelki és testi bajban szenvedők. Ha kilépett kis házából, hogy nehéz terhet hordva a közeli kórházba siessen, vakokkal, bénákkal, leprásokkal, rokkantakkal, mindenféle szerencsétlennel találta szembe magát. Aki tudott, hangos szóval gyógyulásért könyörgött hozzá, aki meg már szólni sem volt képes, kiszolgáltatottságával indította irgalomra. Erzsébet rendszerint melléjük térdelt és velük együtt imádkozott Isten gyógyító hatalmának megnyilvánulásáért. És imája nyomán talpraállt a béna, visszanyerte látását a vak, megtisztult sebeitől a fekélyes... Híre kelt a marburgi fejedelemszöny csodatevő hatalmának. Azt rebesgették, hogy Isten a halottat is feltámasztja, ha Erzsébet kéri... Erzsébet anyai szeretete valóban mindenkit átölelt és feltétlen bizalma « hegyeket mozgatott ». A megfeszített Krisztus látta mindenkiben, Őt szolgálta, szeretete egész lényre teljes odaadásával. A Megfeszített Krisztust ismerte csak, nem tudott másról... — Az Úr jelen van! — ismételte gyakran. A gyógyulásokon nem csodálkozott, mivel átélte, hogy Isten hatalma működik és általa. Neki — és ez volt meggyőződése, — semmi szerepe sincs az esetekben. Isten jó, Isten hatalmas, Isten mindent megtehet, Isten szeret! Hát van ennél « természetesebb »?

Akik távolról figyelték, ilyesfélét sutyorogtak: lám milyen gyorsan elfelejtette férjét, mennyire szívből tud kacagni, mennyire nem gyászol többé! Egy előkelő özvegynek sírást, szomorúságot írt elő az etikett, nem pedig ragyogó örömet, énekszót és szétsugárzó boldogságot!

Erzsébet gazdag élete a beteljesedéshez közeledett. Konrád mesternek előre megmondta, hogy hamarosan meghal. Míg járni tudott, meglátogatta kedvenc betegeit, intézkedett javadalmairól, gyermekeiről és emléket adott övéinek. Mindössze két hétig feküdt csendes nyugalomban. Állította, hogy alig szenved. Három nappal halála előtt mindenkit elküldött, hogy zavartalanul készülhessen az Örök Bíró előtt való megjelenésre. Ezekben az utolsó napokban Konrád mester tartózkodott mellette. Erzsébet néha meg-megszólalt, elmesélte például a Lázár feltámasztásáról szóló evangéliumi történetet. Ajkáról olykor édes énekszó hallatszott. Amikor megkérdezték, honnan ez a csodálatos dallam, Erzsébet így válaszolt: — Közöttem és a fal között egy madár oly csodálatosan énekelt, hogy vele kellett dalolnom... Aztán megint Jézusról beszélt, ragyogó arccal hangosan elmélkedett Jézus születésének órájáról. Ebben az ujjongó örömben mondta: — Eljött az óra, amikor Isten magához hívja barátnőjét. Aztán 1231. november 16-ról 17-re virradó hajnalon mosollyal az ajkán elaludt Istenben.

A ferencesek kápolnájában ravatalozták fel szegényes csuhájában, amit annyira szeretett. Négy napig zarándokoltak hozzá Thüringia lakói. Nem érte imádkoztak, hanem égi közbenjárásért esedeztek. Sírja mellett már a következő napokban csodák történtek, beleértve halottak feltámadását is.

A női szív összes bájaival és vonzalmaival s a középkor mély kereszténységének szigorával, változatos fiatal élet varázsával s az égbe emelkedő erény érettségével lép elénk. Tizenhárom évvel már hitves, tizenkilencel özvegy, huszonnég évvel halott lett Erzsébet, a kereszténység öröme és dicsősége. A keresztény asszony-ideál, szent Ferenc « nővére », Fra Angelico ecsetjének alakja, « spectaculum mundo et angelis ».

Mit csodáljunk benne? Azt az örökszép hitéletet, mely őt a világból felsőbb, tisztább fénybe emelte, vagy azt a fesztelen, kedves lelkületet, mely erőszak nélkül mindent eligazít, eltűr s kelemével bilincsel és győz? Mit csodáljunk benne, azt, hogy gyermek maradt végig s huszonnég évvel már a paradicsomot s a Golgothát bejárta? Azt-e, hogy szent Ferenc köpenyét II. Frigyes koronájánál többre becsülte? Mit csodáljunk benne? Azt a Te Deumot az éjjeli, téli csöndben, vagy azt az éneket, melyet halálakor a legenda szerint Marburg vidékének éneklőmadarai zengtek a halottasház szerháján? Harmónia, Glória, Te Deum az egész élet. Ime az Istennel egyesült, gazdag fogékony léleknek élete; a tudomány szétszedi elemeit, a bölcsészet kommentálja; de azt megalkotni egyik sem képes: az Isten kertjében szokott az nőni, ott feslik, ott virul és illatozik. A magyar egyháznak alig van más emléke szent Erzsébettől, mint egy darab száraz fű a nyoszolyájából az esztergomi székesegyház kincstárában; bár virágoznék ki a hétszázéves emlékeknek száraz fűje szent Erzsébet erényeinek követésében; bár éledne föl köztünk szelleme, a gyakorlati hit, mely az égbe néz, midőn a földön jár, mely nemcsak lát, de tesz is.

Prohászka Ottokár, *Elmélkedések az Evangéliumról*, Bp. 1928. II. 236-237.

SZENT ERZSÉBET « UTÓÉLETE »

(Függelék)

Konrád mester kötelességének tartotta, hogy tájékoztassa IX. Gergely pápát a vezetésére bízott fejedelemszony szent haláláról. A pápa válaszában megbízta a német inkvizítort a szenttéavatás előkészítésével. Konrád tehát bizottságot alakított, kihallgatta a csodák tanúit, jegyzőkönyvet készített. Ezt a gyűjteményt *Relatio authentica miraculorum* néven ismerjük. Konrád még megírta a fejedelemszony életrajzát, elhagyva azokat a részleteket, amelyek sérthették volna Erzsébet sógorait. De bármennyire buzgólkodott is lelki vezetőtte szenttéavatásáért, nem érthette meg. 1233. július 30-án a kegyetlenségéről hirhedt inkvizítort egyik felbőszült ellensége meggyilkoltatta. Erzsébetet ekkor már a « gloria Teutoniae », Németország dicsősége néven kezdték emlegetni, Konrád mesternek viszont a « Németország ostroma » cím jutott.

1235-ben a pápa a hildesheimi püspököt bízta meg Erzsébet ügyének képviselésével. Ekkor készült a *Dicta IV. ancillarum*, a négy szolgáló tanúvallomása (Guda, Isentrud, Irmengard és Elisabeth). A jelentést szigorú vizsgálatnak vetették alá. Végül is IX. Gergely az itáliai Perugiában, a világ számos bíborosa, pátriárkája és püspöke jelenlétében 1235. május 26-án, pünkösd ünnepén Erzsébetet a szentek sorába iktatta. A világegyházzal a pápa a *Gloriosus in maiestate* k. bullájában közölte az örvendetes eseményt.

Leánya szenttéavatását még megérte II. András, akit előzőleg a pápa — lánya érdemeiért — feloldott a kiközösítés büntetése alól. Az első templomot Szent Erzsébet tiszteletére sógora, a német lovagrend nagymestere, Konrád emelte Marburgban. Öt évvel Erzsébet halála után, 1236. május 1-én került sor az új szent földi maradványainak oltárra emelésére. A marburgi templom oltára előtt felállított koporsót körülvették Erzsébet gyermekei, sógorai, négy érsek, nyolc püspök, számtalan német és magyar nemes és lovag, megszámlálhatatlan ember az egész német földről, Magyarországról, Csehországból és francia földről. Egykorú feljegyzések szerint mintegy 1,200.000 ember volt tanúja a megindító szertartásnak. A koporsót II. Frigyes császár és az érsekek vitték a vállukon és helyezték az oltárra. A nép megdöbbsent csendben figyelte, amint II. Frigyes levette fejéről a koronát és azt Erzsébet fejére helyezte ezekkel a szavakkal: — Ha nem tudtalak császárnővé koronázni ezen a földön, fogadd tisztelem jeléül ezt a koronát, aki Isten országában már Királynő vagy.

* * *

És mivé lett a szent édesanya három gyermeke?

Elsősülötte, *Hermann*, miután hosszabb időt töltött a francia királyi udvarban, 16 éves korában lépett apja örökébe, átvette Henrik Raspe kezéből a tartomány kormányzását. Anyja emlékének tiszteletére Marburgot város rangra emelte, de mielőtt lényeges reformok megvalósításába kezdett volna, 1241. január 3-án Creuzburgban meghalt. Bizonyos források szerint megmérgezték. Ifjú feleségétől, Braunschweig Ilonától nem maradt utóda. Attól tartva, hogy az anya feltámasztja fiát, Konrád nagybátyja nem Erzsébet, hanem apja, Lajos mellé temette az ifjú ögrófot.

Zsófiát még anyja Henrik brabanti herceggel jegyezte el. Henrik Raspe halála után (1247) Zsófia lett Thüringia tartomány törvényes örököse. Ő az ögrófságot fiának, Henriknek akarta megszerezni, de a meissenai ögróffal szemben nem tudta érvényesíteni jogait. Fia csak Hessen fejedelme lett. Leszármazottai bekerültek Európa szinte valamennyi uralkodócsaládjába. Zsófia 1284-ben halt meg.

Gertrud, akit szülei még születése előtt felajánlottak Istennek, egészen kicsi korától kezdve az altenburgi premontrai kolostorban nevelkedett. Később szabad elhatározással vállalta hivatását és a kolostor szerzetese lett. 21 éves korában apátnővé választották. Közel ötven évig viselte ezt a tisztet, azaz szolgálta a kolostori közösséget. Úgy néztek rá, mint szent édesanyja hű képmására. Gertrud is nagy szeretettel ápolta a beteget, dolgozott a konyhán, kórházat és szegényotthont épített a kolostor mellett. 1297. augusztus 13-án halt meg. IV. Kelemen pápa a boldogok sorába iktatta.

* * *

Szent Erzsébet életéről, mint említettük, hitelt érdemlő kortárs- szemtanúk írták meg az első összefoglalásokat. Ezekből a történelmileg hiteles dokumentumokból még hiányoznak a legendás elemek. Kevés középkori szent életét ismerjük oly nagy számú, egykorú, hiteles tanúvallomás alapján, mint Erzsébetét. Életét ezért könnyű rekonstruálni, alakját — 750 év távolságban is — ezért könnyű felidézni. Minden későbbi életrajz, legenda ezekhez az első forrásokhoz nyúlik vissza.

A *négy szolgálólány* tanúvallomása latin nyelven készült el. *Konrád mester* IX. Gergelynek küldött levele és életrajza szintén latin nyelvű volt. Erzsébet szenttéavatásának aktáit három kézirat tartalmazza, valószínűleg a jeles domonkos hittudós, *Pennajorti Szent Rajmund* (1175-1275) megfogalmazásában. *Berthold*, a wartburgi vár udvari káplánja röviddel Lajos halála után, már 1228-ban összeállította az elhunyt őrgróf életrajzát (*Vita Ludovici*). Fennmaradt az a levél is, amelyet IX. Gergely intézett a thüringiai fejedelemszonyhoz. *Caesarius von Heisterbach* ciszterci szerzetes, a kor jeles írója (1180-1240) beszédet írt Erzsébet koporsójának felemelésekor, majd később latinul megfogalmazta « Szent Erzsébet őrgrófnő életét ».

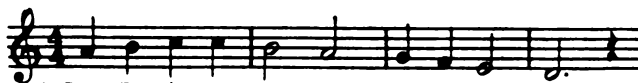
Mindezen forrásmunkák alapján állította össze 1297-ben Erzsébet latin nyelvű életrajzát *Dietrich von Apolda* domonkos szerzetes (1228-1298). Az Erzsébet alakját később jócskán kiszínező legendák ezekből a művekből merítettek. A rózsacsoda jelenetét például ezek a legendák népszerűsítették. (A szegényekhez siető Erzsébetet apja — más forrás szerint férje — megkérdezi, mit visz. — Rózsákat, volt a válasz. És a kenyerek valóban rózsákká változtak.) Az eredeti forrásokhoz visszahajolva Árpádházi Szent Erzsébet tiszteletének reneszánszát *Charles Forbés de Montalembert* francia író nyitotta meg. 1836-ban kiadott Szent Erzsébet-életrajza ismét népszerűvé tette alakját. Az azóta eltelt 150 év alatt számos életrajz látott napvilágot, szinte valamennyi európai nyelven.

* * *

IRODALOM

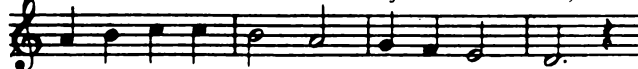
- Ancelet-Hustache, Jeanne, *Sainte Elisabeth de Hongrie*. Paris. 1947.
- Ancelet-Hustache, Jeanne, *Les attributs de Sainte Elisabeth de Hongrie dans l'art médiéval*, Paris, 1951.
- Bálint Sándor, *Ünnepi Kalendárium*, Szent István Társulat, Bp. 1977. II. 475-483.
- Dudik, B., *Szent Erzsébet Ereklýéinek föltalálása*, Ford. A pesti növendékapság Magyar Egyházirodalmi Iskolája, Pest, 1864.
- Harsányi Lajos, *A szent Asszony, Magyarországi Szent Erzsébet életregénye*, Bp. Pallas Irodalmi Kiadás, 1928.
- Horn, Emil, *Magyarországi Szent Erzsébet*. Ford. Rada István, Bp. Szent István Társulat, 1904.
- Ijjas Antal, *Szentek élete*, Ecclesia, Bp. 1976. II. 111-126.
- Kiel, Elfride, *A szeretet nagy szentje, Árpádbázi Erzsébet*, Szent István Társulat, Bp. 1972. Ford. Possonyi László.
- Kranz, Gisbert, *Elisabeth von Thüringen*, Verlag Winfried-Werk, Augsburg, 1957.
- Kristó Gyula, *Az aranybullák évszázada*, Gondolat, Bp. 1976.
- Legendák könyve*, A szöveget gondozta Kardos Tibor, Adrói Könyvkiadó, Bp.
- Nigg, Walter-Helmuth Nils Loose, *Die heilige Elisabeth, Das Leben der Landgräfin von Thüringen*, Christophorus Verlag, Freiburg im Breisgau, 1979.
- Nigg, Walter-Helmuth Nils Loose, *Elisabeth von Thüringen*, Herder, 1979.
- Robeck, Nesta de, *Saint Elizabeth of Hungary*, Milwaukee. 1953.
- Schmoll, Friedrich, *Die heilige Elisabeth in der bildenden Kunst des 13. bis 16. Jahrhunderts*, Marburg in Hessen, 1918.
- Seesholtz, Anne, *Saint Elizabeth*, New York, 1948.
- Stein, Edith, Életalakítás Szent Erzsébet szellemében, *Szolgálat*, 32. (1976), 41-49.
- Stolcz Albán, *Magyarországi Szent Erzsébet élete*, Üdvösséges olvamány, Szent István Társulat, Bp. 1913.
- Szentek élete az év minden napjára*, Szerk. Schütz Antal, Szent István Társulat, Bp. 1933. IV. 229-235.
- Testvéreink, a Szentek*. Prugg Verlag, Eisenstadt, 1977. 258-261.
- Volmer, Ansgar O.F.M., *Die heilige Elisabeth, Landgräfin von Thüringen und Hessen*, Hildesheim, 1931.

Náray: Lyra Coelestis (1695)

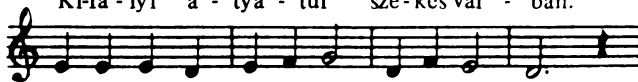
1. Szent Erzsé - bet Asz - szony é - le - té - ről

2. Szü - le - ték Er - zsé - bet jó ó - rá - ban,

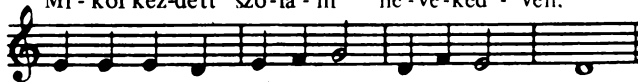
Em - lé - kezzünk sok jó - té - te - lé - ről.

Ki - rá - lyi a - tyá - tul szé - kes vár - ban.

Mi is ő - tet kö - vessük, a - zon le - gyünk,

Mi - kor kez - dett szó - la - ni ne - ve - ked - vén.

A - mit ben - ne dí - csé - rünk, cse - le - ked - jük.

El - só: Jé - zus szent ne - ve va - la nyel - vén.

3. Szegényeknek egyszer télidőben
Alamizsnát hordott kötényében:
Mikor atyja korholá, ő szavára
Kenyérkéből csupa friss rózsa vála.
4. Mindenét elosztá szegényeknek,
Alamizsnát adván mindeneknek.
Hogy kiveték özvegyen jószágából,
Mégis jót tett másokkal fonásából.
5. Boldog szent halálán örülének
Az angyalok s szépen éneklének,
Háza felett daloló madárképben
Dicsérték a jó Istent nagy szentjében.

II. JANOS PÁL PÁPA LEVELE

Szent Erzsébet halálának 750. évfordulója alkalmából

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZHOZ

Lékai László Bíboros, esztergomi Érseknek, a Püspököknek, a Papságnak, a Szerzeteseknek és Szerzetesnőknek, minden szeretett magyar Hívőnek.

Nagy örömmel fordulok ismét hozzátok, kedves magyar Testvéreim, Árpádházi Szent Erzsébet, a magyar nemzet és a magyar egyház e csodálatraméltó Leánya boldog halálának 750. évfordulója alkalmából. Szeretnék ugyanis lélekben jelen lenni közöttetek Sárospatakon, Szent Erzsébet születésének valószínű helyén, ahol ezekben a napokban és ebben az évben számos zarándok ünnepelei Szent István törzsökének illatozó virágszálát.

Miközben „Szent Erzsébet asszony életéről” énekeltek, és megemlékeztek „sok jótételéről”, meglevevendik előttetek a mindössze huszonnégy évet élt fiatal asszony és édesanya századokat átragyogó elbűvölő alakja. Veletek együtt szemlélem én is az eleven természetű kislányt, akinek lelkébe tragikus sorsú édesanyja korán belecsepegtette Jézus és Mária szeretetét. Aztán hamarosan Tübingiában látjuk őt, a Minnesängerekről híres Wartburg várában, ahol dinamikus lényével és előítéleteket nem ismerő szeretetével gyorsan meghódította környezetét. Krisztusnak akart mindig kedvében járni, Krisztus szeretete sugárzott egész lényéből. A Keresztrefeszített előtt e szavakkal vette le fejedelmi ékszerét: „Hogyan viselhetnék én aranykoronát, amikor az Úr töviskoronát visel? És értem viseli!”

Élete Lajos őrgróf szerelmében teljesedett be. Az alig tizennégy éves Erzsébet és a huszonegy éves Lajos Istenben szerették egymást, és segítették egymást az istenszeretet útján. Kimondhatatlan hálával fogadták a Teremtőtől az új élet ajándékát. Kit ne ragadna meg a tizenöt éves édesanya ragyogó boldogsága, Lajos és Erzsébet túlsorduló szeretete! A fiatal édesanyát Krisztus szeretete sürgette arra, hogy fölkeresse a szegényeket, betegeket, összegyűjtse az elhagyatott gyermekeket. Ha Szent Pál mindenkinek mindene lett, hogy mindenkit üdvözítsen, Erzsébet mindenkinek anyja lett, hogy mindenkivel megossa Krisztus örömhírét.

„A magas Wartburg vára alatt volt egy nagy ház, amelyben igen sok beteget helyezett el. Vigasztalva őket a türelemről és a lélek üdvösségéről beszélt nekik: mindegyiknek teljesítette kívánságát italban és ételben. Még ékszerait is eladta éllemezésükre. Ugyanebben a házban sok szegény gyermek volt, akiről min-

denben gondoskodott. Oly nyájas és szeretetreméltó volt irántuk, hogy mindnyájan anyjuknak nevezték, és amikor a házba lépett, hozzáfutottak és körbefogták. Még különösebb módon dédelgette az ótvarosokat, a betegeket, a gyöngéket, az elhanyagoltabbakat és a nyomorékokat; ölébe ültette őket és fejüket simogatta.” (*De dictis quattuor ancillarum*, cap. II. 771s.).

Kifogyhatatlan örömeinek és odaadó szolgálatának titkát egyszer maga fedte föl szolgálóinak: „Milyen jó dolgunk is van, hogy az Urat fürdethetjük, és neki megágyazhatunk!” Nem félt a leprásoktól sem, és akár-csak példaképe, Asszisi Szent Ferenc, ő is kitüntetésnek tartotta, hogy gondozhatta őket. Erzsébet és férje a lélek szemével Krisztust látták meg minden betegben.

Szent Erzsébet nyitott szemmel tekintett a társadalmi igazságtalanságok által okozott sebekre. Éhínség idején habozás nélkül kinyitotta az őgróf magtárait, élelmezte a messze földről hozzá özönlő szegényeket, ugyanakkor munkát is adott a kezükbe. Átlépve a kor társadalmi korlátait, maga is dolgozott, közben nevelte gyermekeit és teljesítette állapotbeli kötelezettségeit. Az öröm sohasem hunyt ki szívéből, az evangéliumi örvendező adakozó volt. „Amink csak van, azt örömmel és szívesen kell adnunk.”

De látnunk kell a bibliai erős asszonyt is, akit a szenvedés nem összetör, hanem a húsvéti misztérium részesévé tesz. Az ismét gyermekek váró Erzsébetnek emberfeletti küzdelmet kellett vívnia, hogy férjét, a kereszteslovagot, elengedje a Szentföldre. A két szerető hitves a közös imában kért és talált erőt Isten akarata elfogadásához. Örök hitvesi egységük jeleként születendő gyermeküket közös akarattal följánlották Isten szolgálatára. A három gyermekes, alig húsz éves fiatal anya néhány hét leforgása alatt elveszítette hűséges hitvesét, rokonai megfosztották anyagi javai használatától. Amikor Erzsébet látta, hogy Wartburgban nem élhet lelkiismerete szerint, szabad elhatározással távozott onnan, Istenre bízva gyermekei és maga jövőjét. Eddig is Krisztust akarta követni, aki „szolgai alakot fölvéve szeretetből kiüresítette magát és engedelmes lett a kereszthalálig” (Fil. 2. 7-8); most a kegyelem fényében meglátta, hogy számára is elkövetkezett a „kenózis” áldott pillanata. Nincstelenségében, mindenkitől eltaszítva, teljes létbizonytalanságban ezért hangzott föl ajkáról az ujjongó *Te Deum*.

„Megfosztva minden ideigvalótól, sokféle testi vezeklésben követte Krisztust; nem távolról szemlélve más asszonyokkal, hanem a gyötrelmek kardja közelről járta át a lelkét.” (*De dictis...* Prol. 80-84.)

Miután bölcs szívóssággal biztosította gyermekei jövőjét, felöltve Szent Ferenc követőinek egyszerű szürke köntösét, nagypénteken ünnepélyesen lemondott akarataról, és mint német földön az első ferences harmadrendi egészen az imának és a szeretetszolgálatnak élt. Özönlöttek hozzá a betegek, kétségbeesettek, és ő — szüntelenül Isten jelenlétében élve — sokaknak visszaadta egészségét, és lelkükre csókolta Isten békéjét. „Látjátok, én megmondtam nektek: boldoggá kell tennünk az embereket!”

Miután maradéktalanul „életét adta barátaiért” (Jn 15,13), halálos ágyán ezt a vallomást tette: „Tudd

meg, hogy nagyon boldog voltam!” 750 éve, 1231. november 16-ról 17-re virradó éjjel boldog mosollyal üdvözölte Halál-testvért, aki örökre egyesítette őt Krisztussal és szereteteivel.

Alig telt el négy év, az életszentségéről Európa-szerte híres fejedelemasszonyt IX. Gergely az egyház szentjei sorába iktatta.

Szeretett magyar Testvéreim!

Szent Erzsébet mindmáig világító példaképe mindazoknak, akik a szolgáló szeretet boldogító útján követik Krisztust. Elsősorban azonban példaképek nektek, XX. századi magyar katolikusok, fiatalok, hitvestársak, Isten szeretetének mai hirdetői.

Mindenekelőtt hozzátok fordulok, katolikus Fiatalok. Tekintsetek Árpádházi Szent Erzsébetre, és törekedjétek megfejteni élete titkát. Krisztusra fogtok találni, akit már ismertek, de akit még talán nem szerettek eléggé. „Verjétek gyökeret és vessetek alapot a szeretetben” (Ef 3,17), és figyeljétek a szívetek mélyén fölhangozó isteni hívásra. Merjétek odaadni életeteket Krisztusnak és Óbenne testvéreiteknek. „Szegények mindig lesznek veletek” (Jn 12,8); nézzetek körül figyelmesen, és saját környezetetekben, aztán a kórházakban, kihűlt családi fészkekben, szeretet-otthonokban, intézményekben megtaláljátok azt az idős testvért, magányos beteget, rokonaitól elhagyott rokkantat, testi-szellemi fogyatékos, akiben Krisztust szolgálhatjátok. „Amit egynek a legkisebbek közül tesztek, nekem teszitek!” (Mt 25, 40). Hogy Szent Erzsébet szellemében vállalni tudjátok ezt az apostoli küldetést, mélyítsétek el hiteteket Krisztusban, használjátok rendszeresen az Egyház által fölkínált kegyelemeszközöket; lakjék Krisztus a szívetekben” (Ef 3, 17). Legyetek az Atya irgalmas szeretetének megjelenítői, hogy hívó és kereső testvéreitekkel együtt „föln tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység, hogy megismerjétek Krisztus minden ismeretet fölülmúló szeretetét és beteljétek Isten egész teljességével” (Ef 3, 18-19).

Elmélkedjétek ebben a jubileumi évben Szent Erzsébet boldog családi életéről hitvesek, családanyák és családapák! Megingathatatlan hűséggel ragaszkodjatok egymáshoz. Legyetek meggyőződve arról, hogy a következetes keresztény élet nem akadály, hanem kiolthatatlan tűzforrása egymás iránti házastársi szereteteknek. Szenteljétek meg egymást, segítsétek egymást a Krisztus követés útján. Gondoljatok arra, hogy Erzsébet mellett Lajosra is szentként tekint a tübingiai nép. Imádkozzatok naponta együtt is, tudva, hogy ott van köztetek Krisztus. Óbenne lehetek azzá, amivé a házasság szentsége erejében lennetek kell: egy testté, egy lélekké. És fogadjátok hálával a Teremtő Isten legszebb ajándékát: az új életet, amely fogantatása első pillanatától szent és sérthetetlen. Alakítsátok át otthonotokat család-egyházzá, neveljétek gyermekeiteket a hitre. „Az a hitoktatói tevékenység, amely a családon belül folyik, egészen különleges adottságokkal rendelkezik, és semmi egyéb nem helyettesítheti” (*Catechesi tradendae*, 68.).

Szenteljétek meg gyermekeiteket, tanítsátok meg őket Krisztus és Egyháza szeretetére, Isten népe önzetlen szolgálatára. Mélyítsétek el magatokban azt a meggyőződést, hogy hitvalló életek példájával és hitek átadásával nyújtjátok gyermekeiteknek a legtöbbet. Szentek szüleivé lehettek, amint Szent Erzsébet harmadik gyermekét, Gertrúdot is boldogként tiszteli a premontrei rend.

A modern társadalomnak különös szüksége van Krisztusba öltözött nőkre és férfiakra, akik odaadó örömmel végzik a szeretet ezerféle szolgálatát, akik édesanyaként és édesapaként ölelik át és segítik új életre korunk szeretetben, megértésben, hitben, anyagi és szellemi javakban szükölködő szegényeit. Legyetek tudatában annak, hogy az Egyház egyetlen apostoli küldetésében vesztek tevékenyen részt.

Tekintsetek Árpádházi Szent Erzsébetre mindnyájan, szeretett magyar Testvéreim! Ismerjétek föl benne az „irgalomban gazdag Isten” (Ef 2, 4) szeretetének csodáját és felénk irányuló hívását.

Legyetek büszkék arra, hogy a magyar földből sarjadt Erzsébet Európa, sőt világszerte ismert és szeretett szent lett! Korát meghaladó távlatokban gondolkodott, zseniális szívvel megérezte a szeretet egységesítő erejét és az egység mély igényét. A krisztusi igazság szabaddá tette arra, hogy egységet építsen két nép között, hogy hidat verjen szembenálló társadalmi osztályok között, hogy egyesítse magában az életszentség eszményének különféle megnyilvánulásait, és végül, hogy boldog egységbe vonja a szíveket. Kérjétek hát Árpádházi Nagy Szent Erzsébet, e rendkívül időszerű Szent közbenjárását szeretett hazátokért, a nemes magyar népért, valamint a nemzeteknek a kölcsönös szeretetre és tiszteletre épülő egységéért.

„A megfeszített és föltámadt Krisztus nevében, az Ő messiási művének szellemében, mely az emberi nem történelmében mindenkor jelenlévő marad, fölemeljük szavunkat és imádságunkat, hogy a történelem jelen szakaszában ismét megmutatkozzék az a szeretet, amely az Atyában van a Fiú és a Szentlélek által. Mária közbenjárásával könyörgünk, aki szüntelenül hirdette a „nemzedékről nemzedékre” szóló irgalmat. De imádságunkban mindazok közbenjárását is várjuk, akikben a hegyi beszéd szavai már valóra váltak: „Boldogok az irgalmasok, mert ők majd irgalmat nyernek.” (*Dives in misericordia*, 101.).

Hogy a Szent Erzsébet jubileumi év mindnyájatok Krisztusban való megújulásának sorsfordító esztendeje legyen, a Magyarok Nagyasszonya anyai szeretetébe ajánlak benneteket, szeretett magyar Testvéreim, és különleges szeretettel küldöm nektek apostoli áldásomat.

Szent Péter székétől, 1981. november 12-én.

JOHANNES PAULUS PP. II.

